

Κώστας Γιαννακόπουλος

Λόγοι σεξουαλικής ηθικής για το Aids και την πορνεία

Τον περασμένο Δεκέμβριο οι δηλώσεις του υπουργού υγείας Ανδρέα Λοβέρδου για την αδήλωτη πορνεία, κυρίως μεταναστριών, γυναικών στο κέντρο της Αθήνας και την διάδοση του Aids σε ημερίδα για την «προαγωγή της δημόσιας υγείας» που οργανώθηκε από τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησης Θεόδωρο Πάγκαλο προκάλεσαν έντονες αντιδράσεις και μεγάλη συζήτηση στα μέσα μαζικής ενημέρωσης. Μερικές από τις αντιδράσεις αυτές, κυρίως εκείνες από την πλευρά αριστερών κομμάτων και των φεμινιστικών οργανώσεων τους, συνδυάστηκαν με την συνηθισμένη καταγγελία της «κυβέρνησης του μνημονίου και των ανεκδιήγητων υπουργών της», οι οποίοι, εκτός από υπερασπιστές του μνημονίου, είναι πατριάρχες και ρατσιστές. (ανακοίνωση Δικτύου Γυναικών ΣΥΡΙΖΑ 16/12/2011). Ελλείπει έγκυρων δημοσιογραφικών πληροφοριών για το ακριβές περιεχόμενο των δηλώσεων Λοβέρδου θα αναφερθώ στο κείμενο που ακολουθεί, σε δηλώσεις που έκανε ο υπουργός υγείας σχετικά με την πορνεία και το Aids σε εκπομπή της NET τον Ιούλιο του 2011. Κατά την γνώμη μου, οι δηλώσεις αυτές είναι χαρακτηριστικές κυρίαρχων αντιλήψεων για το Aids, την πορνεία αλλά και γενικότερα τη σεξουαλικότητα οι οποίες, όπως θα δείξω παρακάτω, είναι διαδεδομένες, σε διαφορετικές παραλλαγές/εκδοχές, σε όλο το πολιτικό φάσμα από την άκρα δεξιά μέχρι την άκρα αριστερά στην Ελλάδα αλλά και στη δυτική Ευρώπη. Ειδικότερα, στην Ελλάδα, όπως πολύ ωραία δείχνει η Σώτη Τριανταφύλλου στο τελευταίο της βιβλίο, η πατριαρχία σε συνδυασμό με τις κυρίαρχες «οικογενειακές αξίες» χαρακτηρίζουν την ηγεμονική αριστερή ιδεολογία.

Μιλώντας, λοιπόν, ο Ανδρέας Λοβέρδος στην πρωινή εκπομπή της NET «Ενημέρωση στη NET» την Τρίτη 26 Ιουλίου 2011, σχετικά με την περίθαλψη των ναρκομανών σε αποστροφή του λόγου του αναφέρθηκε στο Aids και την αδήλωτη πορνεία στο ιστορικό κέντρο της Αθήνας ως εξής: «ξέρετε αυξήθηκε το Aids στην Αθήνα Αυξήθηκε το Aids στην Αθήνα και από την εκπομπή σας λέω στους Έλληνες και ειδικά στους Αθηναίους να μην πηγαίνουν με τις γυναίκες στο κέντρο της Αθήνας που είναι αδήλωτη η πορνεία διότι μεταφέρεται το Aids στα σπίτια και ανακυκλώνεται μετά ένα πρόβλημα τεράστιο που είχαμε αρχίσει να το λύνουμε» (βλ. You Tube με τίτλο “Α. Λοβέρδος: Οι μαύρες πουτάνες έχουν Aids”) Σύμφωνα με τον υπουργό υγείας η αύξηση του Aids αποδίδεται σε ορισμένες σεξουαλικές σχέσεις και πιο συγκεκριμένα εκείνες που συνάπτουν επί πληρωμή οι «Αθηναίοι» με τις αδήλωτες πόρνες του ιστορικού κέντρου της Αθήνας οι οποίες είναι κυρίως «έγχρωμες» μετανάστριες. Δεν είναι η πρώτη φορά που η διάδοση του Aids αποδίδεται στη λεγόμενη “κακή σεξουαλικότητα” σύμφωνα με το ιεραρχικό σύστημα σεξουαλικών αξιών που επικρατεί στις δυτικές κοινωνίες (Rubin 2006). Η «κακή» αυτή

σεξουαλικότητα περιλαμβάνει όλες τις μη αναπαραγωγικές, ομοφυλοφιλικές, πολυγαμικές, εμπορευματοποιημένες μορφές σεξουαλικότητας, οι οποίες θεωρούνται «από την φύση τους» και αδιαφοροποίητα ως «ανώμαλες», «αφύσικες», «αμαρτωλές» «αρρωστημένες» και, ως εκ τούτου, τόποι μετάδοσης του Aids και γενικότερα αφροδίσιων νοσημάτων. Είναι πλέον γνωστό ότι ήδη από την αρχή της εμφάνισης του Aids η κυρίαρχη αυτή αντίληψη χρησίμευσε ως βάση συγκρότησης των επιδημιολογικών κατηγοριών και ακόμη της ίδιας της πρώτης ονομασίας του Aids. Έτσι, όσον αφορά τη σεξουαλικότητα, κυρίως οι ομοφυλόφιλοι αλλά και οι πόρνες είχαν θεωρηθεί ως «ομάδες υψηλού κινδύνου» ενώ GRID (Gay Related Immunodeficiency) ήταν το ακρώνυμο που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά προκειμένου να ονομαστεί το Aids. Είναι ενδιαφέρον για την περίπτωση της αναφοράς του υπουργού στις μούρες πόρνες του κέντρου της Αθήνας, να προσθέσουμε ότι η μόνη περίπτωση που στον κυρίαρχο δυτικό λόγο συνδέθηκε η ετεροφυλοφιλία με το Aids ήταν εκείνη των ετεροφυλοφιλικών σχέσεων στην Αφρική. Η σύνδεση αυτή οφείλεται στην ρατσιστική, αποικιοκρατική αντίληψη για την «Αφρική» σύμφωνα με την οποία θεωρούταν μέχρι τουλάχιστον πρόσφατα, ότι η «αφρικανική» σεξουαλικότητα εμπεριέχει «πρωτόγονες», «ανώμαλες» πρακτικές όπως το πρωκτικό σεξ το οποίο, όπως όλοι γνωρίζουμε, είναι ανύπαρκτο στις «πολιτισμένες» δυτικές κοινωνίες!

Είναι εντυπωσιακό το γεγονός ότι ενώ εδώ και δύο σχεδόν δεκαετίες, η αναφορά σε «ομάδες υψηλού κινδύνου» έχει απορριφθεί και αντικατασταθεί από τις επικίνδυνες- δηλαδή χωρίς προφύλαξη- σεξουαλικές πρακτικές, ο υπουργός υγείας προτείνει ως λύση στην διάδοση του Aids την αποχή και, εντέλει, κατάργηση των συγκεκριμένων σεξουαλικών σχέσεων επί πληρωμή αντί της χρήσης και διανομής προφυλακτικών αλλά και της νομιμοποίησης των αδήλωτων πορνών. Συνάγεται ότι η επίσημη πολιτική για το Aids συνεχίζει να αποσκοπεί στη προστασία μάλλον της σεξουαλικής τάξης παρά της υγείας (Γιαννακόπουλος 1998). Η, για να το πω διαφορετικά, το Aids χρησιμοποιείται ως μεταφορά για την «καλή»/«κακή» σεξουαλικότητα, την φυλή, την εθνότητα. Αυτή η διαπίστωση αποδεικνύεται και από τον λόγο του Ανδρέα Λοβέρδου περί «μεταφοράς» του Aids από τις κυρίως «ξένες» πόρνες στα «ελληνικά σπίτια» μέσω των ελλήνων ανδρών. Με τα λόγια αυτά ο υπουργός υγείας επικαλείται την ευρέως διαδεδομένη αντίληψη ότι η ετεροφυλοφιλική, αναπαραγωγική σεξουαλικότητα στα πλαίσια του γάμου ή μιας μακροχρόνιας, σταθερής ζευγαρωτής σχέσης αποτελεί το κατεξοχήν καλό, φυσιολογικό, υγιές σεξ που τοποθετείται στις δυτικές κοινωνίες στην κορυφή της κλίμακας της σεξουαλικής ιεραρχίας, διαστρωμάτωσης (Rubin 2006). Το ζευγάρι, η οικογένεια θεωρείται ως μία κοινότητα όπου οι εταίροι δεν κινδυνεύουν υπό τον όρο ότι η κοινότητα αυτή παραμένει κλειστή, αυστηρά οριοθετημένη απέναντι στην ανάμιξη με την «κακή» σεξουαλικότητα στην περίπτωση μας την πορνεία. Όπως παρατηρεί η ανθρωπολόγος Gayle Rubin (2006: 425) «Το όριο φαίνεται

να στέκεται ανάμεσα στη σεξουαλική τάξη και το χάος. Εκφράζεται επίσης ο φόβος ότι σε οτιδήποτε επιτραπεί να υπερβεί την ερωτική κανονικότητα, το προστατευτικό όριο από το τρομακτικό σεξ θα καταρρεύσει και κάτι ακατανόμαστο θα συμβεί». Η φοβία αυτή είναι ακόμη μεγαλύτερη όταν στη σεξουαλική ετερότητα του «εισβολέα» προστίθεται και η εθνοτική. Έτσι, στον καθημερινό κυρίαρχο λόγο η «πατρίδα» σε εθνικό ή τοπικό επίπεδο, θεωρείται μια υγιής, προστατευμένη από το Aids κοινότητα εφόσον «εδώ δεν υπάρχουν ξένοι, δεν μπαίνουν ξένοι εδώ για να μπερδευτεί ο κόσμος» (Γιαννακόπουλος 1998: 77).

Η διασφάλιση της «υγείας» η οποία ταυτίζεται με την κανονιστική σεξουαλικότητα θεωρείται ότι γίνεται είτε με την μονογαμία στην περίπτωση του ζευγαριού/οικογένειας είτε με την ενδογαμία σε εκείνη της «πατρίδας». Έτσι, θα θεωρούταν αδιανόητη μία προτροπή του υπουργού υγείας προς τους άνδρες που έχουν εξωσυζυγικές σχέσεις με πόρνες να χρησιμοποιούν προφυλακτικά στις σεξουαλικές σχέσεις με τις συζύγους τους προκειμένου να μην «μεταφέρουν το Aids στα σπίτια τους». Κι αυτό επειδή η προτροπή αυτή θα σήμαινε την παραβίαση των ορίων ανάμεσα στην «κακή» και την «καλή» σεξουαλικότητα και ειδικότερα την μετατροπή της «συζυγικής/οικογενειακής», «συναισθηματικής σχέσης» σε «σεξουαλική» και άρα δυνάμει επικίνδυνη. Ωστόσο, μία τέτοιου είδους προτροπή δεν αποτελεί παρά μία παραδοχή της σεξουαλικής ποικιλομορφίας δηλαδή της πραγματικότητας των σεξουαλικών σχέσεων. Για να το δώσω ένα παράδειγμα: πόσες μακροχρόνιες, «σταθερές» σχέσεις είναι αυστηρά/απόλυτα μονογαμικές; Και τελικά: ποιες σχέσεις είναι πιο επικίνδυνες; Οι περιστασιακές, σεξουαλικές όπου κατά κανόνα οι εταίροι χρησιμοποιούν προφυλακτικό ή οι «συναισθηματικές», συζυγικές και μη, όπου είτε το προφυλακτικό δεν χρησιμοποιείται από την αρχή είτε, στην καλύτερη περίπτωση, η χρήση του προφυλακτικού εγκαταλείπεται μόλις η σεξουαλική συνένευση πάρει την μορφή «σχέσης»; Επιπλέον, αυτή η παραδοχή συνάδει και με την πραγματικότητα του Aids. Είναι γνωστό ότι στην περίπτωση του Aids υπάρχει μία μεγάλη χρονική περίοδος –από 7 έως 10 χρόνια-, απουσίας συμπτωμάτων ασθενειών που προκαλεί ο HIV και μια χρονική απόκλιση μεταξύ του τεστ και πραγματικής ορολογικής κατάστασης. Όπως επισημαίνει η νομικός Marcela Iacub (2002) τα τεχνικά αυτά δεδομένα καθιστούν αδύνατη την διάκριση μεταξύ οροθετικών και οροαρνητικών. Έτσι, τόσο στις σύγχρονες εκστρατείες πρόληψης του Aids αλλά και σε δικαστικές υποθέσεις για την ευθύνη μετάδοσης του ιού, έχει καθιερωθεί η αντίληψη ότι είναι προτιμότερο να προτρέπεται ο καθένας να παίρνει προφυλάξεις με τον οποιονδήποτε έχει σεξουαλικές σχέσεις, παρά να καταδικάζονται, είτε νομικά είτε ηθικά, όσοι θεωρούνται ότι μεταδίδουν τον ιό στους άλλους. Η θεωρία αυτή της συνειδητής αυτο-έκθεσης στον κίνδυνο μόλυνσης από τον ιό, όπως ονομάζεται, η οποία στηρίζεται στην υπόθεση μιας υποθετικά γενικευμένης οροθετικότητας, έχει ανατρέψει την κυρίαρχη αντίληψη ταύτισης της αρρώστιας με τους άρρωστους και μετατοπίζει την ευθύνη, την «ενοχή» από τους ασθενείς στην ίδια την αρρώστια. Επιπλέον,

αποτελεί τον αποτελεσματικότερο τρόπο για να σωθούν όσες περισσότερες ζωές και, ταυτόχρονα, να γίνουν σεβαστά τα δικαιώματα των ασθενών. Αντίθετα, όπως έχει ήδη φανεί, ο λόγος του υπουργού υγείας είναι εγκλωβισμένος στο ηθικό αλλά και επικίνδυνο ή τουλάχιστον αναποτελεσματικό για την «προαγωγή της δημόσιας υγείας», δίπολο ένοχοι/θύματα όπου η ενοχοποίηση των πορνών βασίζεται στις κυρίαρχες αντιλήψεις περί «κακού» σεξ.

Στην ίδια όμως λογική με αντεστραμμένους, αυτή τη φορά, όρους, κινείται και η αντίδραση στις υποτιθέμενες κατά την διάρκεια της ημερίδας δηλώσεις του υπουργού, ανακοίνωση των φεμινιστριών του Δικτύου Γυναικών του ΣΥΡΙΖΑ. Παραθέτω: «Είναι υποχρέωση της ελληνικής πολιτείας να θεραπεύει κάθε άνθρωπο που πάσχει, νόμιμο ή παράνομο, Έλληνα ή αλλοδαπό. Οι περισσότερες εκδιδόμενες μετανάστριες είναι θύματα τράφικινγκ, καταναγκασμένες στην πορνεία από τους μαστροπούς οι οποίοι βρίσκουν άφθονους «Έλληνες οικογενειάρχες», για τους οποίους κόπτεται, πελάτες οι οποίοι «απολαμβάνουν» την εγκληματική πολιτική της εξώθησης πλήθους αλλοδαπών γυναικών στην πορνεία. Και όταν υπάρχει «ζήτηση», φυσικά υπάρχει και προσφορά που είναι ιδιαιτέρως επικερδής, αφού δεν υπάρχει καν τιμωρία, ούτε για τους μαστροπούς ούτε για τους πελάτες. Οι «Έλληνες οικογενειάρχες» συχνά απαιτούν επαφή χωρίς προφυλακτικό, και πληρώνουν περισσότερα γι' αυτήν, κι έτσι ωθούν σε μεγαλύτερους κινδύνους τις εκδιδόμενες όσο και τους εαυτούς τους, και σε μεγαλύτερα κέρδη τους μαστροπούς. Έχουν κλείσει οι περισσότεροι ξενώνες για γυναίκες θύματα βίας ή τράφικινγκ, γιατί το κράτος έκλεισε τη στρόφιγγα της οικονομικής στήριξης. Και να βρουν τις ελάχιστες δομές στήριξης οι αλλοδαπές γυναίκες, στη συνέχεια δεν έχουν κανέναν πόρο ζωής ούτε κανένα επίδομα για να βοηθηθούν να απεμπλακούν από το τράφικινγκ. Το υπουργείο του ποτέ δεν έκανε καμιά ενημέρωση του κοινού για τους τρόπους μετάδοσης του ιού HIV/AIDS, όπως οφείλει. Στο βαθμό που υπάρχει ζήτηση, όσες παράνομα εκδιδόμενες γυναίκες και αν απελαθούν θα αντικατασταθούν από τους μαστροπούς-διακινητές από νέες, στο βαθμό που η ζήτηση τέτοιων υπηρεσιών από τους Έλληνες «οικογενειάρχες» συντηρείται ή αυξάνεται”.

Η ανακοίνωση αυτή ταυτίζει όλη την πορνεία στο κέντρο της Αθήνας με την καταναγκαστική πορνεία δηλαδή το trafficking. Ετσι, παρόλο που στην αρχή αφήνει να εννοηθεί ότι υπάρχει μία μειοψηφία γυναικών που δεν ασκούν καταναγκαστικά την πορνεία, ωστόσο στη συνέχεια της ανακοίνωσης οι φεμινίστριες του ΣΥΡΙΖΑ αναφέρονται αποκλειστικά στη καταναγκαστική πορνεία και δεν κάνουν καμιά απολύτως πρόταση για την νομιμοποίηση των πορνών και γενικότερα τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας που θα περιόριζαν τον εξαναγκαστικό χαρακτήρα αυτών των σχέσεων πορνείας. Επίσης, η αναφορά, η καταγγελία του υπουργείου υγείας για την απουσία ενημέρωσης για τους τρόπους μετάδοσης του HIV

είναι εντελώς αποσπασματική και αναιρείται από το υπόλοιπο κείμενο. Η ταύτιση αυτή της σεξουαλικής εργασίας με την καταναγκαστική πορνεία συνδέεται με την θυματοποίηση των πορνών αντί της ενοχοποίησης τους η οποία επιχειρείται όπως είδαμε στις δηλώσεις του Α. Λοβέρδου. Ωστόσο, όπως έχουν δείξει αρκετές έρευνες οι οποίες έχουν πραγματοποιηθεί από φεμινίστριες ερευνήτριες (βλ. μεταξύ άλλων Tabet 2006) ο καταναγκασμός, η έλλειψη επιλογής των γυναικών δεν είναι σύμφυτοι με την πορνεία. Σε αρκετές σχέσεις πορνείας η δυνατότητα καθορισμού της τιμής, της επιλογής του πελάτη, της επιλογής των παρεχόμενων υπηρεσιών και της αξίας τους εκ μέρους των γυναικών όπως σε -ή και περισσότερο από- κάθε άλλη εργασιακή συναλλαγή, συνεπάγονται μια μορφή επανιδιοποίησης των γυναικών από τις ίδιες, αντικειμενικής τους υπόστασης ως κοινωνικών υποκειμένων και εντέλει, ένα είδος γυναικείας χειραφέτησης. Επιπλέον, στις σχέσεις αυτές οι πόρνες θέτουν σε αμφισβήτηση την κυρίαρχη εννοιολόγηση της σεξουαλικής «σχέσης» και διεκδικούν το δικαίωμα σε μία σεξουαλικότητα αποκλειστικά σωματική με συντρόφους περιστασιακούς όπου δεν υπάρχει άλλος δεσμός, κυρίως «συναισθηματικός». Αλλά ακόμη και στην περίπτωση του trafficking, όπως έχουν δείξει έρευνες που στηρίζονται στον λόγο των ίδιων των γυναικών (βλ. Αμπατζή 2008), η πλειοψηφία των «θυμάτων» γνωρίζουν ότι οι δουλειές που τους προσφέρουν έχουν σεξουαλικό περιεχόμενο, αλλά δε γνωρίζουν τις (κακές) συνθήκες κάτω από τις οποίες θα δουλέψουν. Με άλλα λόγια, οι αντι-trafficking εκστρατείες παραγνωρίζουν τον εμπρόθετη δράση αυτών των γυναικών ως μεταναστριών εργαζομένων και τις υποβιβάζουν σε «αθώες» «άβουλες», «ανήλικες» σκιώδεις υπάρξεις.

Εγκλωβισμένες στο, ηθικού χαρακτήρα, δίπολο θύμα/ένοχος, θύτης οι φεμινίστριες του Σύριζα προχωρούν ένα βήμα παραπέρα: διαμαρτύρονται για την απουσία τιμωρίας των πελατών και ζητούν την κατάργηση της «ζήτησης» αμειβόμενων σεξουαλικών σχέσεων αφού «όταν δεν υπάρχει ζήτηση δεν υπάρχει προσφορά». Με άλλα λόγια, οι αριστερές αυτές φεμινίστριες ενοχοποιούν τους πελάτες και ζητούν ή, τουλάχιστον, είναι έτοιμες να ζητήσουν την ποινικοποίηση της ζήτησης αμειβόμενων σεξουαλικών σχέσεων. Δεν είναι τυχαίο ότι η άποψη αυτή περί κατάργησης των αμειβόμενων σεξουαλικών σχέσεων μέσω της εξάλειψης της ζήτησης τους και μάλιστα εκφρασμένη με τα ίδια λόγια, χρησιμοποιείται προκειμένου να προωθηθεί στη Γαλλία ένα νομοσχέδιο που προβλέπει ποινικοποίηση των πελατών. Πιο συγκεκριμένα, η σοσιαλίστρια βουλευτής Danielle Bousquet σε αγαστή συνεργασία με τον βουλευτή του κόμματος του Σαρκοζί (UMP) Guy Geoffroy πρόκειται να καταθέσουν στη γαλλική βουλή ένα νομοσχέδιο που προβλέπει ποινή έως δύο μήνες φυλάκιση, πρόστιμο μέχρι 3.750 ευρώ και μία «εκπαίδευση (stage) ευαισθητοποίησης στις συνθήκες άσκησης της πορνείας» μέτρο αντίστοιχο των μορφών επιβολής της κρατικής ιδεολογίας στα ολοκληρωτικά καθεστώτα, όπως επισημαίνει η Marcela Iacub στη Libération. Το νομοσχέδιο αυτό υποστηρίζεται με θέρμη από πολλές φεμινιστικές ομάδες/οργανώσεις

που εκπροσωπούν τον «πλειοψηφικό» ριζοσπαστικό γαλλικό φεμινισμό και «αντιγράφει» , τουλάχιστον στη βασική του αρχή, τον νόμο που έχει ψηφιστεί από το 1999 στη Σουηδία με την υποστήριξη φεμινιστριών. Ωστόσο, μερικές γαλλίδες φεμινίστριες που προέρχονται από διάφορα θεωρητικά φεμινιστικά ρεύματα όπως κυρίως φιλελεύθερες/ελευθεριακές αλλά και ριζοσπάστριες, αρκετές από τις οποίες έχουν πραγματοποιήσει πανεπιστημιακές έρευνες για την πορνεία, αντιδρούν έντονα στην ποινικοποίηση αυτή. Θεωρούν καταρχάς ότι η άποψη «όταν δεν υπάρχει ζήτηση δεν υπάρχει προσφορά» είναι τελείως εξωπραγματική και επισημαίνουν ότι η ποινικοποίηση αυτή δεν θα οδηγήσει στην κατάργηση της πορνείας αλλά στη μεγαλύτερη περιθωριοποίηση των πορνών και χειρότερες, επισφαλείς συνθήκες παράνομης άσκησης του επαγγέλματος τους. Φέρνουν δε ως παράδειγμα τα αποτελέσματα εφαρμογής του νόμου στη Σουηδία όπου οι πόρνες συνεχίζουν να ασκούν το επάγγελμά τους σε καθεστώς παρανομίας σε κρυφά διαμερίσματα, στο διαδίκτυο, έξω από τις πόλεις υπό την «προστασία» της ρωσικής μαφίας στην άνθηση της οποίας ο νόμος έχει συμβάλει.

Συνοψίζοντας: γιατί, λοιπόν, οι φεμινίστριες του ΣΥΡΙΖΑ αλλά και οι ομοϊδεάτισσές τους στη δυτική Ευρώπη, ζητούν κατάργηση της σεξουαλικής εργασίας αντί της βελτίωσης των συνθηκών κάτω από τις οποίες πραγματοποιείται αυτή όπως θα το έκαναν και για όποια άλλη μορφή εργασίας όπως την συλλογή πορτοκαλιών ή ελιών στην ελληνική ύπαιθρο ή την, επίσης σωματική, φροντίδα των ηλικιωμένων από τους/τις μετανάστες/τριες ; Ο φεμινιστικός και ο κρατικός, δια στόματος του υπουργού υγείας, λόγος για την πορνεία και το Aids αποτελούν τις δύο όψεις του ίδιου νομίσματος: μιας πουριτανικής αντίληψης περί «καλού» και «κακού» σεξ η οποία δεν αναγνωρίζει την ελευθερία επιλογής και συναινετικής διαμόρφωσης των σεξουαλικών σχέσεων αλλά θέλει να επιβληθεί εξαναγκαστικά εν είδει «αστυνομίας ηθών».

Αμπατζή Λιόπη 2008 *Προσεγγίζοντας το φαινόμενο του trafficking*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.

Γιαννακόπουλος Κώστας 1998 «Πολιτικές σεξουαλικότητας και υγείας την εποχή του Aids» *Σύγχρονα Θέματα* 66 σελ. 76-86.

Iacob Marcela 2002 *Le crime était presque sexuel et autres essais de casuistique juridique*. Παρίσι: Flammarion.

Iacob Marcela 2012 “Changer d’esprit d’Etat” *Libération*, 7 Ιανουαρίου.

Rubin Gayle 2006 «Σκέψεις για τη σεξουαλικότητα: Σημειώσεις για μια ριζοσπαστική θεωρία των πολιτικών της σεξουαλικότητας.» (μτφρ. Λ. Αμπατζή) στο Γιαννακόπουλος Κ. (επιμέλεια) *Σεξουαλικότητα. Θεωρίες και πολιτικές της ανθρωπολογίας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια σελ.401-481.

Tabet Paola «Τα δόντια της πόρνης. Ανταλλαγή, διαπραγμάτευση στις οικονομικο-σεξουαλικές σχέσεις.» (μτφρ. Λ. Αμπατζή) στο Γιαννακόπουλος Κ. (επιμέλεια) *Σεξουαλικότητα. Θεωρίες και πολιτικές της ανθρωπολογίας*. Αθήνα: Αλεξάνδρεια σελ. 375-400.

Τριανταφύλλου Σώτη 2011 *Για την αγάπη της γεωμετρίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη.

